

Potencijali razvoja zdravstvenog turizma u Sisačkoj-moslavačkoj županiji - primjer lječilišta Topusko

Perković, Erik

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:894014>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-25**



Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)



Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“

ERIK PERKOVIĆ

**POTENCIJALI RAZVOJA ZDRAVSTVENOG TURIZMA U SISAČKO-
MOSLAVAČKOJ ŽUPANIJI - PRIMJER LJEČILIŠTA TOPUSKO**

Završni rad

Pula, 2022. godina

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“

ERIK PERKOVIĆ

**POTENCIJALI RAZVOJA ZDRAVSTVENOG TURIZMA U SISAČKO-
MOSLAVAČKOJ ŽUPANIJI - PRIMJER LJEČILIŠTA TOPUSKO**

Završni rad

JMBAG: 0303088803, redoviti student

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Posebni oblici turizma

Znanstveno područje: Interdisciplinarne znanosti

Mentorica: doc. dr. sc. Nataša Urošević

Pula, rujan 2022.



IZJAVA

o korištenju autorskog djela

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Erik Perković, kandidat za prvostupnika Kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli 21. rujna 2022.



IZJAVA

o korištenju autorskoga djela

Ja, Erik Perković, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj završni rad pod nazivom „Potencijali razvoja zdravstvenog turizma u Sisačko-moslavačkoj županiji- primjer Lječilišta Topusko“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli 21. rujna 2022.

SADRŽAJ

| | |
|---|----|
| 1. UVOD | 1 |
| 2. ZDRAVSTVENI TURIZAM | 1 |
| 2.1. Oblici zdravstvenog turizma..... | 2 |
| 2.2. Zdravstveni turizam u Europi..... | 4 |
| 2.3. Zdravstveni turizam u RH..... | 4 |
| 3. POTENCIJALI RAZVOJA ZDRAVSTVENOG TURIZMA U SISAČKO-MOSLAVAČKOJ ŽUPANIJI | 9 |
| 3.1. Sisačko-moslavačka županija..... | 9 |
| 3.2. Turizam u Sisačko-moslavačkoj županiji | 11 |
| 3.3. Zdravstveni turizam u Sisačko-moslavačkoj županiji | 12 |
| 4. LJEČILIŠTE TOPUSKO | 14 |
| 4.1. Geografske karakteristike Lječilišta Topusko | 15 |
| 4.2. Povijesni razvoj Lječilišta Topusko..... | 16 |
| 4.3. Aktualno stanje Lječilišta Topusko | 20 |
| 5. STUDIJA SLUČAJA: POTENCIJALI RAZVOJA LJEČILIŠTA TOPUSKO | 23 |
| 5.1. Metodologija istraživanja | 23 |
| 5.2. Rezultati provedenog istraživanja | 23 |
| 5.3. Analiza rezultata provedenog istraživanja..... | 25 |
| 6. ZAKLJUČAK | 28 |
| POPIS LITERATURE | 30 |
| POPIS PRILOGA | 31 |
| SAŽETAK | 39 |
| SUMMARY | 40 |

1. UVOD

Predmet ovog završnog rada su potencijali razvoja zdravstvenog turizma u Sisačko-moslavačkoj županiji na primjeru Lječilišta Topusko. U radu je elaboriran povijesni razvoj zdravstvenog turizma i njegovi oblici te su detaljnije definirani potencijali razvoja zdravstvenog turizma u Europi i Republici Hrvatskoj. Cilj završnog rada je istražiti ulogu i značaj zdravstvenog turizma u Sisačko-moslavačkoj županiji te utvrditi potencijale razvoja. Posebno je obrađeno Lječilište Topusko, odnosno njegove geografske karakteristike, povijest, aktualna situacija i potencijali razvoja. Za pisanje ovog završnog rada je korištena metoda analize, metoda deskripcije, induktivna i deduktivna analiza te metoda intervjua. Podaci su prikupljeni metodama sekundarnog i primarnog istraživanja, a obrađeni su metodom analize i metodom deskripcije.

Završni rad sastoji se od šest poglavlja: u uvodnom poglavlju se definiraju predmet i cilj istraživanja, metodologija istraživanja te struktura rada. Drugo poglavlje elaborira potencijale razvoja zdravstvenog turizma, njegova obilježja i oblike te razvoj i stanje zdravstvenog turizma u Europi i Republici Hrvatskoj. Treće poglavlje predstavlja potencijale razvoja zdravstvenog turizma u Sisačko-Moslavačkoj županiji. U četvrtom poglavlju analiziraju se lječilišne karakteristike Lječilišta Topusko, povijesni razvoj i aktualno stanje. Peto poglavlje predstavlja studiju slučaja: potencijale razvoja Lječilišta Topusko, metodologiju istraživanja te rezultate i analizu rezultata provedenog istraživanja. Šesto poglavlje donosi zaključak ovog završnog rada.

2. ZDRAVSTVENI TURIZAM

Još od antičkih vremena ljudi su putovali kako bi pronašli lijek za svoju bolest te je upravo putovanje zbog zdravlja jedan od najstarijih oblika turističkih kretanja. Zdravstveni turizam je poseban oblik turizma u kojem su kombinirane zdravstvene i turističke usluge. To je jedan od najznačajnijih oblika turističke djelatnosti, jer se korištenjem prirodnih ljekovitih činitelja uz skrb zdravstvenih djelatnika korisnicima preveniraju i saniraju posljedice raznih trauma te brojnih drugih čimbenika koji oštećuju ljudsko zdravlje. U staroj Grčkoj bolesnici su posljednju nadu za izlječenje vidjeli u Asklepiju, bogu medicine. Stoga su putovali u njegova svetišta kako bi ozdravili. S kultom boga Asklepija i ljekovitim vodama Grci su upoznali Rimljane, koji su postali poznati po gradnji termi. Samo u Rimu je postojalo oko 900 kupatila, a najveće je moglo istovremeno primiti 3200 ljudi. S istom praksom se nastavilo i u Osmanskom Carstvu, u gotovo neizmijenjenom obliku tradicije kupanja i liječenja koju su razvili Rimljani.

Turizam je dobrovoljna i slobodnovremenska aktivnost koja funkcionira kao preokret u odnosu na svakodnevnu rutinu, kao i vrijeme za hedonistička zadovoljstva bez obaveza.¹ Svjetska zdravstvena organizacija je 1976. godine zdravlje definirala kao „stanje fizičkog, mentalnog i društvenog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti ili slabosti“.² Zdravstveni turizam, prema Rječniku turizma, definira se kao „privremena promjena stalnog boravišta pojedinca u određeno povoljnije klimatsko ili kupališno mjesto radi zdravstvene preventive i rehabilitacije“. Radi se dakle o vrsti turizma u kojem je naglašeni motiv turističkog putovanja očuvanje zdravlja.³ Zdravstveni turizam je jedan od najstarijih oblika turizma te se u njemu kontrolirano koriste prirodni i klimatski faktori s ciljem poboljšanja zdravstvenog stanja zdravstvenih turista.⁴ Zdravstveni turisti se razlikuju od većine turista, jer biraju odredište putovanja po svojoj zdravstvenoj potrebi. Zdravstveni turizam i putovanja se danas poduzimaju zbog održavanja i stabilizacije te radi vraćanja fizičke i mentalne dobrobiti korištenjem prirodnih ljekovitih faktora, medicinskih usluga,

¹ B. Rabotić, *Selektivni oblici turizma*, Beograd, Visoka turistička škola strukovnih studija, 2013., str. 97.

² *Ibid.*

³ B. Vukonić, N. Čavlek, *Rječnik turizma*, Zagreb, Masmedia, 2001., str. 454.

⁴ *Ibid.*

sportsko-rekreativnih i *wellness* sadržaja van mjesta stalnog boravka.⁵ Cilj je da se što duže očuva zdravlje i poboljša aktualno zdravstveno stanje.

2.1. Oblici zdravstvenog turizma

Zdravlje je najstariji i najjači motiv turističkih kretanja, pa se gotovo cijeli turizam može smatrati zdravstvenim turizmom u širem smislu.⁶ U užem smislu zdravstveni turizam je posebna grana turističke djelatnosti, u kojoj stručno i kontrolirano korištenje prirodnih ljekovitih činitelja ima naglašeno mjesto. Zdravstveni turizam označava kontrolirano korištenje prirodnih ljekovitih činitelja kao i posebnih postupaka koji doprinose poboljšanju zdravstvenog stanja i kondicije turista. U međuvremenu je zdravstveni turizam proširio tradicionalne postupke u smislu uključivanja morske terapije, *fitnessa*, centara za masažu, klubova i centara zdravlja, dijetalne terapije i psihoterapije, tretmana ljepote, hidroterapije, sportske rekreacije, parne kupelji, tehnika relaksacije i detoksikacijskih tretmana. Danas se zdravstveni turizam sofisticirano proširuje i na univerzalnu ponudu uvjeta i postupaka kako bi se postigle adekvatne tjelesne i duhovite dobrobiti pojedinca. Zdravstveno-turističke aktivnosti najsnažnije međusobno povezuju zdravstveno-turističke objekte i prirodna lječilišta, prve kao turističko-ugostiteljske objekte, a druge kao zdravstvene ustanove.⁷ Zdravstveni turizam možemo podijeliti na tri glavna oblika:

Wellness turizam odvija se uglavnom u hotelima i lječilištima i uključuje postizanje stanja fizičke i duhovne ravnoteže, pri čemu je potrebno razlikovati medicinski od holističkog *wellnessa*. Medicinski *wellness* uključuje provedbu zdravstveno-preventivnih i kurativnih programa s multidisciplinarnim timom koji uvijek uključuje liječnika i drugo stručno osoblje kako bi se spriječile bolesti, očuvalo i unaprijedilo zdravlje (npr. fizioterapeut, kineziolog, nutricionist). Medicinske *wellness*

⁵ *Ibid.*

⁶ B. Rabotić, *Selektivni oblici turizma*, Beograd, Visoka turistička škola strukovnih studija, 2013., str. 105.

⁷ M. Bartoluci, D. Birkić, *Upravljanje kvalitetom ljudskih resursa u zdravstvenom turizmu*, Zagreb, Acta Turistica Nova, 2011., str. 55.

prakse i postupci mogu biti tradicionalni, dopunski ili konvencionalni. I alternativne nemedicinske *wellness* opcije dio su holističkog blagostanja.⁸

Lječilišni turizam je oblik zdravstvenog turizma koji se odvija u lječilištima i specijalnim bolnicama u cilju očuvanja i unapređenja zdravlja i poboljšanja kvalitete života. Podrazumijeva stručnu i kontroliranu primjenu biljnih pripravaka i tehnika fizikalne terapije. U klimatskim, morskim i lječilišnim destinacijama i ljetovalištima fokus je na revitalizaciji psihofizičkih sposobnosti kroz tretmane, jedinstvene programe oporavka, uravnoteženu prehranu itd.⁹

Medicinski turizam odvija se u klinikama, poliklinikama, medicinskim ordinacijama i specijalnim bolnicama. Podrazumijeva putovanja u specijalizirane destinacije kako bi korisnici dobili potrebnu medicinsku skrb, koja može uključivati djelomične kirurške zahvate, kao i stomatološke, kozmetičke, mentalne i alternativne terapije i postupke, zajedno s povezanim uslugama skrbi i oporavka. Glavni razlozi zbog kojih ljudi putuju u kontekstu medicinskog turizma jesu da dobiju visokokvalitetnu skrb, često po nižoj cijeni i u kraćem vremenu, kao i zato što se neke operacije ili tretmani ne mogu obaviti u vlastitoj zemlji.¹⁰

Za odvijanje aktivnosti zdravstvenog turizma treba osigurati posebne uvjete, a to su:

1. prirodni ljekoviti činitelji,
2. odgovarajući ugostiteljski, medicinski i drugi sadržaji,
3. liječnički nadzor,
4. zdravstveno-turistički objekti,
5. lječilišno turističko mjesto te
6. zdravstveno-turistička destinacija.¹¹

⁸ Akcijski plan razvoja zdravstvenog turizma, Ministarstvo turizma RH, Zagreb, 2014., <http://www.mint.hr> (16. lipanj 2022.)

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ E. Kušen, *Hrvatski turizam – plavo, bijelo, zeleno*, Zdravstveni turizam, Zagreb, Institut za turizam, 2006., str. 226.

2.2. Zdravstveni turizam u Europi

Od davnina Europljane privlače vruće ljekovite mineralne vode, od Grka, Rimljana do Osmanlija i drugih europskih naroda koji su razvijali tradiciju kupanja u termalnim vodama i izgradili brojne komplekse za kupanje, kako bi se na najbolji način iskoristila termalna voda. Vijeće Europe pokrenulo je 1987. program Kulturnih ruta, a Europska kulturna ruta povijesnih termalnih gradova jedna je od 45 certificiranih ruta Vijeća Europe. Certifikacija kao Kulturne rute Vijeća Europe je izuzetno važna za Europsko udruženje povijesnih termalnih gradova (EHTTA), jer vrednuje razmjenu dobrih praksi i ideja s drugim Kulturnim rutama Vijeća Europe, potiče dijalog između kulturnih institucija i turističkih tijela te vidljivost kulturnih ruta na europskoj razini kroz rad programa. Svrha kulturnih ruta Vijeća Europe je da potiču posjetitelje na putovanje kroz prostor i vrijeme, kako bi razumjeli zajedničku i živuću kulturnu baštinu Europe.¹²

Kako bi se posjetiteljima osigurala određena razina kvalitete iskustva, sve rute u programu su certificirane od strane Vijeća Europe i ponovno se ocjenjuju svakih nekoliko godina. Jamstvo izvrsnosti je certifikat „Kulturna ruta Vijeća Europe“ koji dodjeljuje znanstveni odbor prema strogim kriterijima kako bi osigurao željenu izvrsnost. Cilj programa kulturnih ruta je doprinijeti održivom razvoju u europskim regijama i kroz kulturne rute obogatiti turistički sektor novim proizvodima koji se temelje na turizmu kulturne baštine.¹³ Neke od najvažnijih toplica u Europi koje se nalaze na Kulturnoj ruti Vijeća Europe su: Baden-Baden, Bath, Bursa, Caldas da Rainha, Chatel-Guyon, Daruvarske toplice, Fiuggi, Le Mont-Dore, Lipik, Loutraki, Montecatini Terme, Ourense, Varaždinske toplice, Vichy i Wiesbaden.

2.3. Zdravstveni turizam u RH

Iako je Republika Hrvatska zemlja bogata prirodnim resursima, ekološkim mogućnostima i ljekovitim činiteljima, kako na kopnu tako i na moru, razvoj

¹² „Kulturna ruta Vijeća Europe od 2010. godine“, EHTTA, Spa, 2022., <https://historicthermaltowns.eu/downloads/EHTTA-Cultural-Route-Leaflet-Map-Croatian.pdf> (16. lipanj 2022.)

¹³ *Ibid.*

zdravstvenog turizma još uvijek nije postigao željene rezultate, a unatoč svim tim prednostima, Hrvatska i dalje zaostaje za svojim susjedima. U Hrvatskoj i u javnom i u komercijalnom sektoru postoji niz pružatelja usluga zdravstvenog turizma, *wellnessa* i *spa*. Većina lječilišta, *wellness* centara i znatan dio sektora medicinskog turizma u privatnom su vlasništvu, predstavljaju mala i srednja poduzeća s fokusom na tržište. Specijalne bolnice, lječilišta i veliki bolnički sustavi dio su javnog zdravstvenog sustava i prvenstveno su namijenjeni korisnicima Državnog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO). Ove institucije su zbog svoje veličine i koncentracije stručnog znanja ključne za vjerodostojnost i prepoznatljivost zdravstvene turističke ponude Hrvatske. Iako je znatno više koncentrirana u obalnim regijama (Kvarner, Istra) i sjeverozapadnoj Hrvatskoj, trenutna ponuda zdravstvenog turizma u Hrvatskoj rasprostranjena je po cijeloj zemlji (županije sjeverne Hrvatske i područje Zagreba).¹⁴

Hrvatsko gospodarstvo uvelike se oslanja na turizam, a zdravstveni turizam najstariji je oblik specifičnog turizma i ima jedinstvenu povijest od preko 2000 godina. Brojni europski putopisci opisivali su hrvatske termalne izvore, među njima i B. Hacquet (1784.). Istaknuo je da se topli izvori koriste odavno te da je lokalno stanovništvo upoznato s njihovim ljekovitim djelovanjem. Nakon Napoleonove invazije na Veneciju krajem 18. stoljeća, Austrija je preuzela kontrolu nad Istrom i Kvarnerskim otocima. To je dovelo do razvoja brodogradnje na Lošinj i pojave prakse putovanja izletnika na otoke i priobalje jedrilicama i čamcima. Bio je to početak dugotrajnog i značajnog austrijskog utjecaja na razvoj kontinentalne Hrvatske, sjevernojadranske obale Hrvatske, kao i rast turizma u tim regijama.

Upravo je odlazak u toplice, a ne kupanje na moru, označio početke razvoja modernog hrvatskog turizma. Prva faza razvoja modernog turizma dogodila se tek sredinom 19. stoljeća, kada se i kod nas počinju intenzivnije razvijati toplice, osobito one smještene uz tople mineralne izvore. Daruvar je bio na vrhu ljestvice hrvatskih termi koje se planiraju preurediti u termalne izvore i lječilišne sadržaje s reputacijom izvrsnosti u Europi. U povijesti hrvatskog zdravstvenog turizma pionirima se smatraju Antunova kupelj (u Daruvaru osnovana 1762.) i Ivanova kupelj (izgrađena 1810.) Sredinom 19. stoljeća uspostavljena je evidencija dolazaka posjetitelja, a riječ "turist"

¹⁴ Akcijski plan razvoja zdravstvenog turizma, Ministarstvo turizma RH, Zagreb, 2014., <http://www.mint.hr> (16. lipanj 2022.)

već se tada počela spominjati. Strani gosti više nisu bili neuobičajeni za pojedine hrvatske destinacije.

Zdravstveni turizam u Republici Hrvatskoj je i danas razvijeniji u kontinentalnom dijelu gdje prednjače lječilišta (toplice) oko termalnih izvora sa stoljetnom tradicijom. One imaju karakteristike lječilišnog turizma i razvijaju se po modelima sličnima onima u stvaranju suvremenog *wellness* proizvoda u susjednoj Sloveniji za kojom, za sada, ipak zaostaju po kvaliteti smještaja i same usluge. Cjelovitoj turističkoj lječilišnoj ponudi, koja se sastoji i od obaveznih *wellness* sadržaja, sve se više okreću i destinacije na području Istre te Dalmacije.¹⁵ Postoji velika potražnja na europskom i svjetskom tržištu za zdravstvenim programima u lječilištima te u *wellness* centrima prilagođenima pojedinim grupama i segmentima turista. Mediteranske destinacije raspolažu ogromnim kapacitetima smještaja koji nude i bogat popratni sadržaj, a imaju problem sezonalnosti u poslovanju. Ova selektivna vrsta turizma je u stalnom rastu, na što ukazuje i kontinuirani porast broja turista i noćenja po prosječnoj stopi od oko 5% u lječilištima Hrvatske. U Hrvatskoj domaći turisti više posjećuju kontinentalna lječilišta i *wellness* centre s učešćem od 90%, dok se strani turisti više odlučuju za morska lječilišta (oko 40%).¹⁶ Što se tiče načina korištenja usluge, u većini lječilišta za glavninu korisnika trošak liječenja u potpunosti ili djelomično pokriva zdravstveno osiguranje (od 55% do 90%), ali također ima lječilišta gdje gosti plaćaju uslugu osobno, npr. u privatiziranom lječilištu Istarske toplice.¹⁷ Na jadranskoj obali raste interes i broj *wellness* centara, unatoč skromnijoj opremi i zdravstvenom kadru u odnosu na specijalne bolnice koje su specijalizirane za medicinsku rehabilitaciju.

Republika Hrvatska je atraktivna destinacija zdravstvenog turizma, za koju postoji povećani interes stranih agencija, koje žele dovesti svoje osiguranike u Hrvatsku, kako bi se provela kvalitetna medicinska rehabilitacija uz uporabu prirodnih ljekovitih činitelja, što je rastući trend na Mediteranu. Različite organizacije i institucije, poput Savjeta za zdravstveni turizam Ministarstva turizma, Zajednica zdravstvenog turizma Hrvatske gospodarske komore, stručna društva Hrvatskog lječilišnog zbora te Odbor za zdravstveni turizam i prirodne ljekovite činitelje

¹⁵ S. Geić, *Menadžment selektivnih oblika turizma*, Split, Sveučilište u Splitu, 2011., str. 268

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*

Akademije medicinskih znanosti Hrvatske pridonose promicanju zdravstvenog turizma u Hrvatskoj.¹⁸

Važnost razvoja zdravstvenog turizma potvrđuje se i isticanjem ove djelatnosti u Strategiji razvoja hrvatskog zdravstva u 21. stoljeću, u kojoj se navodi: „Cilj je razvijati zdravstveni turizam unutar postojećih zdravstvenih ustanova koje koriste prirodne ljekovite činitelje. Treba razvijati opće turističke usluge u sklopu lječilišta i osigurati promidžbu zdravstvenog turizma unutar opće turističke ponude Hrvatske. U suradnji turističke i zdravstvene gospodarske djelatnosti bitno je povećati broj profitnih zdravstvenih ustanova koje koriste prirodne ljekovite činitelje te postojeće ustanove orijentirati u većem omjeru na poslovanje po tržišnom principu“ (MZRH, 2000.) U Republici Hrvatskoj danas djeluje više od desetak toplica i morskih lječilišta. To su Bizovačke toplice, Daruvarske toplice, Istarske toplice, Terme Jezerčica, Krapinske toplice, Naftalan, Stubičke toplice, Toplice Sveti Martin, Toplice Topusko, Tuheljske toplice i Varaždinske toplice. Morska lječilišta se nalaze na otocima Brijuni, Lošinj i Hvar te u Opatiji, Crikvenici i Makarskoj.

Istarske toplice su smještene u dolini rijeke Mirne, između gradića Buzeta i Motovuna. Osim glavnog izvora sv. Stjepana, toplice posjeduju više termalnih izvora s visoko sumpornom i radioaktivnom vodom temperature 33-35 °C. Danas Istarske Toplice imaju status lječilišta, u kojem se osim primjene prirodnih ljekovitih činitelja, vode i ljekovitog blata, provode i sve ostale procedure fizikalne terapije pod stručnim specijalističkim nadzorom.¹⁹ Istarske toplice su privatizirane od 1996.

Brijuni su već u rimsko doba imali funkciju aristokratske dokolice, ali tek su krajem 19. stoljeća, kada je otočje kupio Paul Kupelwieser i uz pomoć Roberta Kocha iskorijenio malariju, pretvoreni u ekskluzivno klimatsko lječilište. Brijuni su prije sto godina bili uspješno pozicionirana cjelogodišnja elitna destinacija zdravstvenog, kongresnog, kulturnog, sportskog i ekoturizma te su bili povezani s cijelom Europom koordiniranim sustavom brodskih i željezničkih linija. Brijuni su 1983. proglašeni nacionalnim parkom²⁰.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ M. Kos i N. Urošević, *Hrvatske kontinentalne toplice i morska lječilišta (izbor)*, Opatija – Brijuni, Hrvatski muzej turizma, 2022., str. 4.

²⁰ N. Urošević, *Brijuni kao model razvoja zdravstvenog i kulturnog turizma*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2021.

Varaždinske Toplice su smještene na sjeveru Hrvatske, 15 km od Varaždina i lječilište su duge tradicije. Hipertermalna sumporna voda, na izvoru temperature od 58 °C izvire iz dubine od 1800 metara. Varaždinske Toplice su najstarije terme u Hrvatskoj s bogatim arheološkim nalazištem koje otkriva ostatke iz razdoblja od 1. do 4. stoljeća naselja s termalnim kompleksom i bazilikom, kapitolijem i forumom. U povelji hrvatsko-ugarskog kralja Bele III. 1181. prvi puta se spominju Varaždinske Toplice. Prerast će u moderno kupališno lječilište s topličkim turizmom u 18. stoljeću kada je liječnik Ivan Leopold Payer uradio prvu analizu vode i izdao prvo balneološko djelo *Od kreposti Toplic Varaždinskih i Krapinskih*. U Varaždinskim Toplicama od 1964. djeluje Bolnica za reumatske bolesti i rehabilitacije, a od 1979. počinje izgradnja Minerve - hotelskog kompleksa.²¹

Daruvarske toplice smještene su pokraj samog centra grada Daruvara, kao dio urbane jezgre i uklopljene su u život grada i turističke itinerare u kojima su upravo termomineralna daruvarska vrela nezaobilazna. Voda je ljekovita te je vadoznog podrijetla, kalcijsko-hidrokarbonatna i ima temperaturu od 47,5 °C. Najstarija građevina je Antunova kupka izgrađena 1762., dok je Ivanova kupka podignuta 1862. Daruvarske toplice su bile prostor javnog gradskog života i društveno okupljalište. Daruvarska termomineralna voda i „rudno blato“ blagotvorno djeluju na slabokrvnost i opću tjelesnu slabost, neuralgije, reumatizam, živčane bolesti, giht, itd. Provode se balneološke terapijske metode, a uz blatne kupke i kupanje u bazenu, liječenje se provodilo fango omatanjem, znojnim umatanjem, hladnom vodom i masažom.²²

²¹ M. Kos i N. Urošević, *Hrvatske kontinentalne toplice i morska lječilišta (izbor)*, Opatija – Brijuni, Hrvatski muzej turizma, 2022., str. 28.

²² M. Kos i N. Urošević, *Hrvatske kontinentalne toplice i morska lječilišta (izbor)*, Opatija – Brijuni, Hrvatski muzej turizma, 2022., str. 41.

3. POTENCIJALI RAZVOJA ZDRAVSTVENOG TURIZMA U SISAČKO-MOSLAVAČKOJ ŽUPANIJI

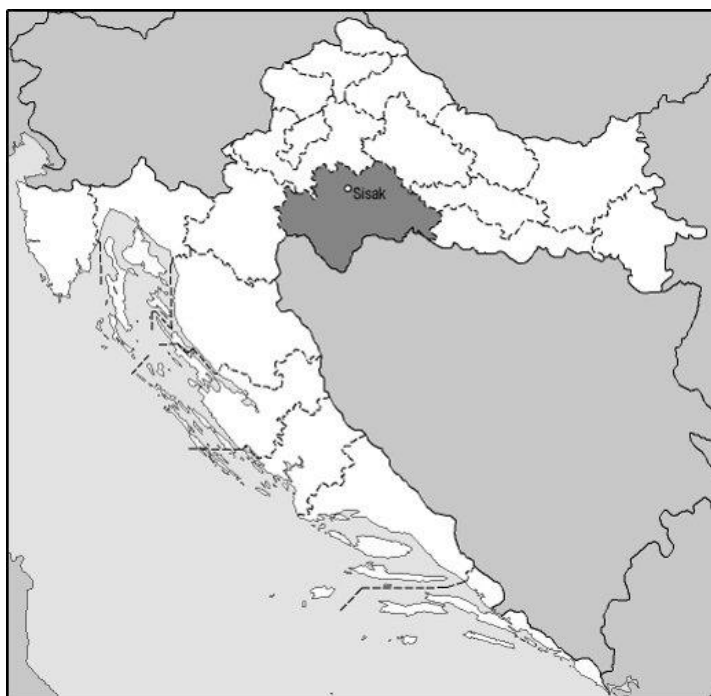
Zbog iznimnih prirodnih ljekovitih činitelja i bogate tradicije zdravstvenog turizma Republika Hrvatska ima dugu povijest zdravstvenog turizma. Ovi čimbenici predstavljaju značajan razvojni potencijal za zdravstveni turizam i njegove podvrste medicinskog, lječilišnog i *wellness* turizma. Kako je u Republici Hrvatskoj zdravstveni turizam više razvijen u kontinentalnom dijelu, Sisačko-moslavačka županija itekako ima potencijala za još kvalitetniji razvoj zdravstvenog turizma, po uzoru na lokalnu turističku lječilišnu tradiciju. Sezonalnost, kao jedan od ključnih problema održivosti aktualnog modela masovnog turizma, mogla bi se reducirati upravo kroz daljnji razvoj zdravstvenog turizma, jer zdravstveni turizam nije sezonskog karaktera i može funkcionirati kroz cijelu godinu. U kombinaciji s ostalim oblicima turizma posebnih interesa, koji jačaju lokalne ekonomije, zajednice i identitete, zdravstveni turizam mogao bi postati okosnica održivog razvoja Sisačko-moslavačke županije.

3.1. Sisačko-moslavačka županija

Sisačko-moslavačka županija nalazi se u južnom dijelu središnjeg dijela Republike Hrvatske, na prostoru gdje se dotiču Panonska i Gorska Hrvatska. Sisačko-moslavačka županija ima površinu od 4468 km² te je po površini među najvećim županijama u Republici Hrvatskoj i zauzima oko 7,9 % kopnenog teritorija Republike. U strukturi ukupne površine, najveći udio čine poljoprivredne površine (52 %), zatim slijede šumsko zemljište (44 %) i neplodne površine (4 %). Takva povoljna struktura zemljišta predstavlja značajan gospodarski resurs za Sisačko-moslavačku županiju.²³ Sjedište županije je u Sisku, a županije s kojima graniči su Zagrebačka, Karlovačka, Bjelovarsko-bilogorska, Brodsko-posavska i Požeško-slavonska, dok na jugu Sisačko-moslavačka županija graniči s Federacijom Bosne i Hercegovine. Sisačko-moslavačka županija, zahvaljujući povoljnom prirodnom i prometno-

²³ <https://www.smz.hr/zupanija/opci-podaci> (11.srpanj 2022.)

geografskom položaju predstavlja prometno čvorište i jako je dobro povezana s ostatkom Republike Hrvatske, a isto tako i sa susjednim državama. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2021., u Sisačkoj-moslavačkoj županiji živi 140 549 stanovnika od čega se 82,39% stanovništva izjašnjava kao Hrvati, 12,18% kao Srbi, a 1,43% kao Bošnjaci. Uspoređujući zadnja dva popisa stanovništva iz 2011. i 2021. Sisačko-moslavačka županija je doživjela pad od 18,49% u odnosu na popis iz 2011. jer je 2011. u Sisačko-moslavačkoj županiji živjelo 172 439 stanovnika. Prostor Sisačko-moslavačke županije može se podijeliti u tri geografske cjeline: gorska područja (područja Zrinske, Trgovske, Petrove te dijelova Moslavačke gore), brdsko-brežuljkasta područja (Banovina, Moslavina, Vukomeričke gorice i Psunj) i područja riječnih dolina, terasa i naplavnih ravni (ravnice Posavine i Pokuplja).²⁴ Na području županije se prema teritorijalnom ustroju nalazi 19 jedinica lokalne samouprave, od toga sedam gradova: Sisak, Glina, Hrvatska Kostajnica, Kutina, Novska, Petrinja i Popovača te 12 općina: Donji Kukuruzari, Dvor, Gvozd, Hrvatska Dubica, Jasenovac, Lekenik, Lipovljani, Majur, Martinska Ves, Sunja, Topusko i Velika Ludina. Grad Sisak predstavlja administrativno, političko, gospodarsko i kulturno središte županije.²⁵ Na slici broj 5 prikazan je položaj Sisačko-moslavačke županije unutar Republike Hrvatske.



²⁴ <https://www.smz.hr/zupanija/opci-podaci> (11.srpanj 2022.)

²⁵ *Ibid.*

Slika 1. Sisačko-moslavačka županija

Izvor: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=56247> (pristupljeno 11. srpnja 2022.)

3.2. Turizam u Sisačko-moslavačkoj županiji

Sisačko-moslavačka županija je primjer županije u kojoj glavne gospodarske djelatnosti nisu vezane uz turizam. Glavne gospodarske djelatnosti na području županije su industrija, s posebnim naglaskom na energetiku, naftnu, petrokemijsku i kemijsku industriju, metalurgiju i metaloprerađivačku industriju, prehrambenu industriju te poljoprivreda i šumarstvo, trgovina, ugostiteljstvo, graditeljstvo, promet i veze. U zadnje vrijeme u županiji su prisutni razvoj i primjena sofisticiranih tehnologija u elektroničkoj industriji, a prisutan je i značajniji razvoj farmaceutske industrije. U manjoj mjeri zastupljene su i ostale gospodarske djelatnosti i obrtništvo.²⁶ Prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti, najznačajnija izvozna djelatnost u Sisačko-moslavačkoj županiji je prerađivačka industrija koja ostvaruje gotovo 98 % ukupnog izvoza, najviše u području proizvodnje kemikalija i kemijskih proizvoda, zatim u proizvodnji računala, slijedi proizvodnja metala, proizvodnja hrane i pića te prerada drva i proizvoda od drva (osim namještaja).²⁷ Upravo činjenica da turizam u županiji nije primarna djelatnost pruža Sisačko-moslavačkoj županiji velike razvojne mogućnosti kada je u pitanju razvoj posebnih oblika turizma, zbog izrazite očuvanosti prostora, vrijedne tradicijske graditeljske baštine i rijetke naseljenosti županije. Neki posebni oblici turizma već se uspješno razvijaju. Među njima je svakako i zdravstveni turizam, ali ključni problem je što turistička ponuda nije dovoljno osmišljena, a razvojni potencijal koji Sisačko-moslavačka županija ima nije dovoljno iskorišten. Cijelo područje županije karakteriziraju vrlo raznoliki i atraktivni prirodni krajobrazi, kao što je Park prirode Lonjsko polje, značajna turistička destinacija u županiji. Jedinstvenost Parka prirode je u bogatstvu biljnog i životinjskog svijeta, graditeljskoj baštini te tradicionalnom poljodjelstvu i stočarstvu. Proteže se na 506 km² pretežno močvarnog područja kojeg čine tri polja: Lonjsko, Mokro i Poganovo.²⁸

²⁶ <https://www.smz.hr/zupanija/opci-podaci> (11. srpanj 2022.)

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Ibid.*

3.3. Zdravstveni turizam u Sisačko-moslavačkoj županiji

Posebno obilježje Sisačko-moslavačke županije i razlog dolaska turista na njeno područje su bogati izvori hipertermalne ljekovite vode u Topuskom, koje su posjećivali još prapovijesni Kolapljani, Stari Rimljani, srednjovjekovni velikaši, kraljevi i habsburški carevi pa sve do danas, ljudi željni zdravlja. Geotermalni izvori predstavljaju velik ekonomski i turistički potencijal za Sisačko-moslavačku županiju.²⁹ Ukoliko analiziramo važnost zdravstvenog turizma na prostoru Sisačko-moslavačke županije kroz povijest, jasno je da je zdravstveni turizam prije stotinu i više godina bio više razvijen i prepoznatljiv nego što je danas kada se njegovi razvojni potencijali vrlo skromno koriste. Ipak, u zadnjih nekoliko godina primjetan je znatan napredak u unapređenju kvalitete i broja smještajnih jedinica te broju turističkih dolazaka. U 2021. Sisačko-moslavačka županija je imala 13 357 turističkih dolazaka, od čega je 7 000 bilo domaćih turista, a 6 357 stranih posjetitelja. Što se tiče turističkih noćenja, njih je 2021. bilo 32 801, od čega 18 668 domaćih turista te 14 133 stranih gostiju. Smještajni kapaciteti kojima raspolaže Sisačko-moslavačka županija su skromni: na prostoru županije broj postelja iznosi samo 1 237, a broj postelja u hotelima samo 219. Kada se usporede ovi rezultati s 2020. godinom vidi se stagnacija u turističkim dolascima koji su za 2020. godinu iznosili 13 000 dolazaka, dok je turističkih noćenja 2020. bilo 35 000. U posljednjoj godini prije pandemije, 2019., Sisačko-moslavačka županija je imala 38 000 turističkih dolazaka što je 25 000 turističkih dolazaka manje u odnosu na prošlogodišnje rezultate i pad od čak 66%. Ista stvar je i s turističkim noćenjima, 2019. ih je bilo 95 000, tako da je ove godine zabilježen pad od čak 65%.³⁰ Na tablici broj 1 prikazani su statistički podaci turističkih dolazaka i noćenja lječilišta Topusko u posljednjih 12 godina.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ Statistika turističkih dolazaka i noćenja, https://mint.gov.hr/UserDocsImages/2022_dokumenti/4-3-2_Dolasci%20i%20nocenja%20turista%20u%202021.pdf (11.srpanj 2022.)

| Godina | Broj dolazaka | Broj noćenja |
|---------------|----------------|----------------|
| 2011. | 17295 | 100832 |
| 2012. | 14332 | 89034 |
| 2013. | 14331 | 79976 |
| 2014. | 13635 | 75577 |
| 2015. | 15575 | 82086 |
| 2016. | 14606 | 47554 |
| 2017. | 17671 | 51238 |
| 2018. | 15832 | 67979 |
| 2019. | 15296 | 89098 |
| 2020. | 3979 | 16843 |
| 2021. | 6597 | 25450 |
| 2022. | 3409 | 13012 |
| UKUPNO | 152.558 | 738.659 |

Tablica 1. Statistika turističkih dolazaka i noćenja Lječilišta Topusko

Izvor: Turistička zajednica Općine Topusko

Većina turista dolazi iz emitivnih zemalja u blizini Sisačko-moslavačkoj županiji, poput turista iz Austrije, Njemačke, Mađarske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, zahvaljujući dobrom prometnom položaju. Prometna povezanost i infrastruktura je relativno kvalitetna, a prednost svakako predstavlja blizina Zagrebu i zračnoj luci. Potencijal Sisačko-moslavačke županije u daljnjom razvijanju zdravstvenog turizma je izrazit, jer je to jedan od najrazvijenijih oblika turizma koji ova županija može ponuditi. Boljom promocijom, pozicioniranjem kao predvodnik zdravstvenog turizma prepoznatljivog imidža, obnovom zastarjelih objekata i uređenjem novih kroz korištenje raspoloživih sredstava EU fondova i projekata moguće je revitalizirati lokalne lječilišne resurse, kako bi se razvio zdravstveni turizam kao okosnica održivog razvoja Sisačko-moslavačke županije.

4. LJEČILIŠTE TOPUSKO

Lječilište Topusko smješteno je u Sisačko-moslavačkoj županiji. To je lječilište i termalno kupalište koje ima više izvora hipertermalne, mineralne (magnezij, kalcij, hidrokarbonat, sulfat) i slabo radioaktivne vode. Topusko je posebno zanimljivo jer ima cretne naslage treseta-ljekovitog blata koje se primjenjuje u blatnim kupkama. Lječilište u Topuskome je jedino cretno lječilište u Republici Hrvatskoj i jedno od rijetkih u Europi. U bistrom izvoru je prilikom čišćenja kaptaze pronađena veća količina rimskog novca koji je tu vjerojatno dospio kao dar božanstvima u znak zahvalnosti za ozdravljenje.³¹ Nalazi iz eneolitika i željeznog doba potvrđuju ranu nastanjenost područja Lječilišta Topusko, o tome će biti više riječi u sljedećem poglavlju. Na slici broj 2 prikazano je Lječilište Topusko.



Slika 2. Lječilište Topusko

Izvor: <http://www.topterme.hr/topusko-a1-2> (pristupljeno 28. lipnja 2022.)

³¹ Hrvatski muzej turizma, „*Od blatne kupke do wellnessa*“ - *Razvoj zdravstvenog turizma u Hrvatskoj*, Opatija, Hrvatski muzej turizma, 2010., str. 24.

4.1. Geografske karakteristike Lječilišta Topusko

Kontinentalni dio Hrvatske, kojim dominiraju toplice i lječilišta s dugom poviješću, mjesto je gdje je zdravstveni turizam najrazvijeniji, što vidimo i na primjeru Lječilišta Topusko. Topusko je naselje koje se od 19. stoljeća često spominje u znanstvenim spisima zbog svoje ljekovite vode te antičkih i srednjovjekovnih arheoloških nalaza. Topusko se smjestilo na području srednjeg toka rijeke Gline, u brežuljkastom pojasu između Petrove gore na zapadu i Zrinske gore na jugoistoku, na samoj granici između Korduna i Banovine. Nalazi se oko 70 kilometara južno od Zagreba uz glavni tok rijeke Gline, na pola puta između Karlovca i Siska. Vrelo Mollinari, Benkovo i Jelačićevo vrelo poznati su izvori hladne pitke vode u blizini Topuskog. Posebno su značajni termalni izvori po kojima je Topusko najpoznatije. Tri velika izvora i mnogo manjih, za koje se pretpostavlja da su svi vulkanskog porijekla, izbijaju iz dubine od oko 1500 metara. Termalna voda se koristi u medicini tisućama godina, ali mehanizam njenog djelovanja je istražen tek u novije vrijeme. Potiče prirodne procese revitalizacije organizma, mobilizira niz obrambenih mehanizama, a sastojci mineralne vode imaju i farmaceutsko djelovanje. Izvori termalne vode u Topuskom po kvaliteti su među najboljima u cijeloj Europi.

Znanstvena istraživanja su pokazala da je termalna voda u Topuskom učinkovita u liječenju svih reumatskih i neuroloških bolesti, paraliza, moždanih udara, osteoporoze, stanja prije i poslije operacija, ginekoloških problema, steriliteta, posljedica prijeloma kostiju itd. Lokalna termalna voda aktivira obrambene mehanizme organizma, što također utječe na regeneraciju organizma. Početkom 19. stoljeća, poznati liječnik dr. Schlosser raspravljao je o učinkovitom liječenju kroničnog reumatizma, kroničnih čireva, ukočenosti zglobova i mišića, nadutosti u trbušnoj šupljini, otoka koljenog zgloba, bolova u brazgotinama starih rana, tuberkuloznog otoka žlijezda, kronične upale sluznice i dr. Općina Topusko je poželjna destinacija za zdravstveni turizam i zbog povoljne klime, povoljnog geografskog položaja, visoke koncentracije kvalificiranog medicinskog osoblja, kvalitetnog izbora ugostiteljskih objekata te cijena koje su tržišno prihvatljive. Svi ti faktori čine Topusko atraktivnom destinacijom zdravstvenog turizma. Termomineralna voda, najznačajnije prirodno bogatstvo, podneblje ovog kraja, njegovanost kompleksa, kao i ljudski faktor, pridonijeli su da Topusko postane ono

što danas jest, nudeći vrlo široku ponudu zdravstvenih i turističkih usluga. usluge. Termalna voda je vulkanske prirode i dok je na izvoru njena temperatura 68-72 °C, u bazenima iznosi između 27 i 34 °C.

4.2. Povijesni razvoj Lječilišta Topusko

Područje oko Topuskog relativno je rano naseljeno zbog bogatstva ruda i izdašnih izvora termalne vode. Prijelazno razdoblje između kamenog i metalnog doba, odnosno bakreno doba oko 4000-2000 godina prije Krista je vrijeme kada su se pojavili prvi pouzdani dokazi o Topuskom. U 1. stoljeću u blizini termalnih vrela razvija se rimsko naselje Ad Fines, što bi značilo na granici, između Dalmacije i Panonije. Mnogi ostaci tog naselja svjedoče o korištenju ljekovitih voda za liječenje. Pad Rimskog Carstva ostavio je iza sebe veliku seobu naroda. U četvrtom i petom stoljeću ovo su područje osvojili Slaveni, zatim Avari u drugoj polovici šestog stoljeća i Franci u osmom stoljeću protiv kojih je Ljudevit Posavski poveo oružani ustanak. Mještani su obližnju planinu prozvali Petrovom gorom budući da su Mađari ušli u naše krajeve u prvoj polovici 10. stoljeća i naišli na otpor na Gvozdu, gdje je u bitci 1097. poginuo Petar Svačić. Toplice na obalama rijeke Gline bile su dobro poznate još u vrijeme hrvatskih narodnih dinastija (925.–1102.). Samo naselje Toplice, kasnije Topusko prvi puta se spominje 1102.. U jednom svom zapisu iz 1201. hrvatsko-ugarski kralj Andrija II. sjeća se da je u današnjem Topuskom imao svoj grad, čiji se nekadašnji ostaci nalaze na Nikolinom brijegu u središtu grada. Pretpostavlja se da je brdo dobilo ime od ondašnje crkve sv. Nikole.

Za vrijeme Osmanskog Carstva i turske opasnosti razvoj toplica stagnira. Kako je kroz stoljeća utjecaj Osmanlija slabio tako je želja i interes za obnovom lječilišta bila jača. Topusko više nije na glavnom prometnom pravcu i centar političkog života. Iako se nalazi izvan tokova „krajiških cesta“, vojnici uočavaju izvore termalne vode i o tome obavještavaju vojne liječnike. To je odredilo daljnju sudbinu razvoja Topuskog, što je dobro uočio biskup Maksimilijan Vrhovac koji je 1801. prepustio imanje opatije, naravno u zamjenu za druga imanja u Slavoniji, upravi Vojne krajine i tako omogućio

novi razvoj naselja temeljenog na korištenju termalne vode u medicinske svrhe.³² Francuzi su za kratkog vremena svoje vladavine od 1809. do 1813. nastavili s uređenjem kupki. Franjo I., austrijski i rimsko-njemački car 24. lipnja 1818. posjećuje Topusko i daje lječilištu glavni poticaj odnosno sredstva bečkog dvora iz blagajne Državnog ratnog vijeća u Beču za izgradnju lječilišta te sredinom 19. stoljeća Topusko postaje jedno od najpoznatijih lječilišnih destinacija u Habsburškoj Monarhiji.³³ Medicinska akademija u Beču 1826. potvrđuje ljekovita svojstva vode u Topuskom te mu daju status ljekovitih voda. Koristili su se bazeni i kaptaže iz rimskih vremena, a kupalište se počelo razvijati oko izvora u Spiegelbadu. Sredinom 19. stoljeća raste interes za blatne kupke pa se središte mjesta seli na današnji položaj te se ondje razvijaju novi i veći kapaciteti. Topusko je svoj procvat doživio tijekom Vojne krajine kada je lječilište dobilo novoizgrađene zgrade za smještaj gostiju. Izgrađen je dom I., dom II., blatne kupke, vojne kupke, bistre kupke i lječilišna restauracija. Paralelno s ovom izgradnjom uređene su parkovi, šetnice i vrela. Uređen je park Opatovina s portalom crkve Blažene Djevice Marije te Jelačić vrelo u Velikoj Vranovini, Benkovo vrelo u Hrvatskom selu i Mollinaryjevo vrelo u Topuskom.³⁴ Jelačićevo vrelo prikazano je na slici broj 3.



Slika 3. Jelačićevo vrelo

Izvor: <http://www.topterme.hr/topusko-vrela-a53-52> (pristupljeno 29. lipnja 2022.)

³² <https://www.topusko.hr/> (29. lipanj 2022.)

³³ <https://www.topusko.hr/> (29. lipanj 2022.)

³⁴ *Ibid.*

Na prijelazu u 20. stoljeće lječilište Topusko doseže svoj najkvalitetniji urbanistički izgled koji možemo vidjeti na slici broj 4.



Slika 4. Lječilište Topusko početkom 20. stoljeća

Izvor: <http://www.topterre.hr/stare-fotografije-topuskog-a1-55> (pristupljeno 29. lipnja 2022.)

Usporedno s turizmom razvijala se i prometna infrastruktura, a za Topusko je vrlo važna bila izgradnja željezničke pruge Karlovac-Sisak. U isto vrijeme, između 1910. i 1912. u Topuskom je izgrađena električna centrala te tako Topusko dobiva javnu rasvjetu, dok je u razdoblju od 1905. do 1908. mjesto dobilo i vodovod. Nakon završetka Prvog svjetskog rata i raspada Austro-Ugarske Monarhije te uspostave Kraljevine SHS lječilište dobiva novo ime te se od 1918. naziva Kraljevsko zemaljsko lječilište i pod direktnom je kontrolom Ministarstva zdravstva u Beogradu. Topusko između dvaju svjetskih ratova uspijeva zadržati reputaciju uvođenjem modernijih metoda liječenja i velikom brigom o parkovima. Ističu se upravitelj lječilišta Mile Knežević i vrtlar František Bilek.³⁵ Novi kompleks s 220 kreveta izgrađen je 1931., a isti je završen i pušten u rad 1933.. Kamen temeljac položen je u nazočnosti kralja

³⁵ Prilog 2.- Intervju s Ivanom Strmečki, direktoricom Turističke zajednice Općine Topusko (30. kolovoz 2022.)

Aleksandra. Taj kompleks, poznat kao narodni dom-dom III, dizajniran je za potrebe manje imućnih gostiju. Strahote Drugog svjetskog rata nisu zaobišle Topusko te su od ratnih razaranja nastradali zgrada uprave lječilišta, jedno krilo doma III., bistrice kupke, vojne kupke, osnovna škola i talionica željeza Velika Vranovina, također u samom mjestu je većina kuća spaljena i uništena. U Topuskom je za ratnih godina, tj. od 1943. bila smještena većina vojnih i političkih organa narodnooslobodilačkog pokreta Hrvatske (ZAVNOH, CKKPH), glavni štab narodnooslobodilačke vojske te vojne misije saveznika iz Ujedinjenog Kraljevstva, Sovjetskog Saveza, Francuske i Sjedinjenih Američkih Država. U zgradi lječilišne restauracije 8. i 9. svibnja 1944. održano je III. Zasedanje ZAVNOH-a koje je vodio Vladimir Nazor. Zanimljivo je da su se, iako su bile ratne godine, za vrijeme Drugog svjetskog rata u Topuskom održavala brojna kulturna i javna zbivanja poput I. kongresa liječnika Hrvatske, I. kongresa kulturnih radnika Hrvatske, a i osnovana je Centralna kazališna družina.³⁶

Nakon što je Drugi svjetski rat završio, Topusko se ponovno našlo u novoj državi, ovog puta u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji, koja je odmah krenula s obnovom i izgradnjom razrušenoga lječilišta te Topusko dobiva nove smještajne kapacitete i grade se otvoreni bazeni. Program turističkog razvoja Topuskog je predstavljen 1977., a 1982. započelo je uređenje novog Centra za medicinsku rehabilitaciju, rekreaciju i turizam koji je izgrađen 1987. U sklopu tog Centra izgrađeni su otvoreni i zatvoreni bazeni, hoteli „Petrova gora“ i „Toplica“ te sportska dvorana.

Početak devedesetih godina označava stvaranje Republike Hrvatske, ali i još jedan rat, ovog puta Domovinski rat. Ratna razaranja ne zaobilaze Topusko te su tako 13. i 14. rujna 1991. mjesto i okolna hrvatska sela izložena granatiranju, a stanovništvo protjerano u izbjeglištvo. Za vrijeme Domovinskog rata uništeni su brojni spomenici i građevine. Tijekom Domovinskog rata spaljena su sva hrvatska sela, uništene sve važnije zgrade u Topuskom: domovi I., II. i III., lječilišna restauracija, dom ZAVNOH-a, vila Mirna, dom zdravlja, šumarija, katolička crkva B.D. Marije od Pohoda sagrađena 1830., kapele u Hrvatskom Selu i Velikoj Vranovini. Hoteli „Toplica“ i „Petrova gora“ su devastirani, bazeni i sportski tereni zapušteni.³⁷ Nakon vojno redarstvene operacije Oluja i završetka Domovinskog rata

³⁶ *Ibid.*

³⁷ <https://www.topusko.hr/> (30.lipanj 2022.)

1995. prognano stanovništvo hrvatske nacionalnosti vraća se u Topusko te započinje sa obnovom Lječilišta i stambenih objekata. Koliko je Lječilište Topusko kroz svoju povijest bilo popularno i poznato svjedoči i knjiga dojmova gostiju koja je vrijedan spomenik zlatnih vremena Lječilišta Topusko. U knjigu su upisani Franjo I. i kraljica Karolina, Josip i Sofija Jelačić, Vuk Karadžić, Maksimilijan Vrhovac, Petar Preradović, Janko Drašković, Ivana Brlić Mažuranić, Ivan Trnski, Ivan Nestor, Antun Molnar, Herman Bolle, Izidor Kršnjavi, Ksaver Šandor Gjalski, Emilije Laszowski, Ivan Benko i Vladimir Nazor. Topusko je 5. listopada 1967. posjetio i Josip Broz Tito, dok ga je nadbiskup Franjo Kuharić posjetio u dva navrata, 1990. i 1997. Tadašnji predsjednik Republike Hrvatske Stjepan Mesić također je posjetio Lječilište Topusko 21. listopada 2004. Ovo su neki od poznatijih uglednika koji su posjetili Lječilište, no gosti su dolazili iz čitave Europe, ali i iz Sjedinjenih Američkih Država te čak i iz Brazila. Uz knjigu gostiju također postoje i razne razglednice poput ove koja je prikazana na slici 5.



Slika 5. Razglednica iz Topuskog

Izvor: <http://www.topterme.hr/stare-fotografije-topuskog-a1-55> (pristupljeno 3. srpnja 2022.)

4.3. Aktualno stanje Lječilišta Topusko

Danas se u Topuskom nalazi moderno lječilište koje koristi termalnu vodu iz tri velika izvora i nekoliko manjih. Voda u Topuskom se smatra jednom od najkvalitetnijih u Europi i daje dobre rezultate u liječenju bolesti i ozljeda lokomotornog, neurološkog i mišićnog sustava. Termalna voda je hipertermna, a njezina prosječna temperatura je 68 °C. Sve dobne skupine liječe se posebno osmišljenim terapijskim modalitetima. Najnovija istraživanja kineziterapije u kombinaciji s tradicionalnim liječenjem daju izuzetno povoljne rezultate. Suvremene terapije uključuju laser, magnetoterapiju, ultrazvuk i druge metode elektroterapije. Uz vodu Lječilište u neposrednoj blizini ima i peloid odnosno ljekovito blato. Osobitost peloida kojega lječilište koristi je njegovo nastajanje zrenjem u termalnoj vodi u neposrednoj blizini Lječilišta u području Livadskih izvora. Za terapijske svrhe peloid se dodatno miješa sa termalnom vodom, u većoj ili manjoj koncentraciji, kako bi se dobili oblozi ili blatne kupke. Iskustveno poznati terapijski učinci peloida potvrđeni su znanstvenim ispitivanjem njegovog sastava provedenim 2018. godine koje je pokazalo da se radi o peloidu izvrsne kvalitete čije djelovanje ima analgetski, protuupalni, antitoksični i preventivni učinak; koji stimulira obnovu organizma osobito oštećenih zglobnih hrskavica, osnažuje imunološki sustav, te ima antistresno djelovanje. Ljekovito blato nastajalo je kroz tisućljeća, a neposredno pred svoju primjenu vadi se iz svog prirodnog okruženja, uvijek svježije i vrhunske kvalitete, te se aplicira na tijelo. Ključne prednosti koje SWOT analiza prikazuje jesu i uz liječenje termalnom vodom i peloidom, stručno medicinsko osoblje Lječilišta Topusko koje postiže izvrsne rezultate kod liječenja ozljeda i bolesti lokomotornog, živčanog i mišićnog sustava. Primjenjuju se posebno razrađene metode liječenja individualnim pristupom primjerene za sve dobne skupine. Spoj tradicionalnog liječenja te najsuvremenijih tretmana laserom, magnetoterapijom, ultrazvukom i drugim procedurama elektroterapije te najnovijim saznanjima iz kineziterapije, daje odlične rezultate u oporavku organizma, čemu svjedoče brojni zadovoljni korisnici.³⁸ Lječilište Topusko kontinuirano radi na podizanju i unaprjeđenju svojih usluga kao i cjelokupnog rada svih ustrojstvenih jedinica te osiguravanju vodeće pozicije u pružanju zdravstvenih usluga u Republici Hrvatskoj u području fizikalne medicine i rehabilitacije. Osnovna djelatnost Lječilišta danas je liječenje i rehabilitacija oboljenja

³⁸ <http://www.ljeciliste-topusko.hr/> (3.srpanj 2022.)

i ozljeda lokomotornog, nervnog i mišićnog sustava.³⁹ Lječilište Topusko raspolaže s 154 ležaja i godišnje pruža zdravstvene usluge za oko 8000 pacijenata potpisivanjem Ugovora s Hrvatskim zavodom za zdravstveno osiguranje. Lječilište Topusko godišnje zbrine 2500 pacijenata stacionarno i ostvari 40 000 noćenja kroz stacionarnu rehabilitaciju, prosječni boravak pacijenata iznosi 17 dana. Kroz specijalističko-konzilijarnu zdravstvenu zaštitu ostvaruje se 346 000 usluga u tzv. ambulantom liječenju. Zdravstveni dio Lječilišta Topusko obuhvaća:

- Odjel za liječenje, fizikalnu medicinu i rehabilitaciju reumatskih i degenerativnih bolesti sustava za kretanje,
- Odjel za liječenje, fizikalnu medicinu i rehabilitaciju postoperativnih stanja sustava za kretanje,
- Odjel za liječenje, fizikalnu medicinu i rehabilitaciju bolnih sindroma kralježnice,
- Odjel fizikalne terapije,
- Odjel laboratorijske i druge dijagnostike,
- Odjel za djecu s motoričkim poremećajima, ambulantu za rehabilitaciju djece i internističku ambulantu.⁴⁰

U tijeku su velika ulaganja u revitalizaciju lječilišnog kompleksa iz EU fondova te se energetske obnavlja prizemlje zgrade Lječilišta kroz EU i vlastita sredstva. U tijeku je i uređenje odsjeka hidroterapije i fangoterapije kroz vlastita i decentralizirana sredstva. FZOEU, HBOR i vlastitim sredstvima u tijeku je energetska obnova zgrade. Što se tiče usluga, djeca do 3. godine imaju sve besplatno, djeca do 12 godina ne plaćaju boravišnu pristojbu, dok djeca između 12 i 18 godina imaju 30% popusta ako sami koriste ležaj, odnosno 50% ako s roditeljima koriste ležaj. Osobe koje imaju tjelesni invaliditet 70% ili više te jedan pratitelj ne plaćaju boravišnu pristojbu. Za boravak kraći od 3 dana uvećava se cijena punog i polupansiona za 20%.

³⁹ Prilog 1.- Intervju s Goranom Likarevićom – referentom prodaje i marketinga Lječilišta Topusko (18.srpanj 2022.)

⁴⁰ *Ibid.*

5. STUDIJA SLUČAJA: POTENCIJALI RAZVOJA LJEČILIŠTA TOPUSKO

U sklopu pisanja završnog rada provedeno je istraživanje i polustrukturirani intervju s predstavnicima ključnih dionika: stručnim suradnicima Lječilišta Topusko i turističkom zajednicom Općine Topusko. Intervju se sastojao od šest pitanja pretežnog otvorenog tipa koja su vezana za povijest lječilišta, ključne razvojne faze turizma u Topuskom, aktualno stanje te buduće razvojne planove i načine financiranja potrebnih investicija u lječilišnu i turističku infrastrukturu.

5.1. Metodologija istraživanja

Za potrebe istraživanja korištena je kvalitativna metoda prikupljanja podataka te je sastavljen polustrukturirani intervju koji se sastoji od šest pitanja pretežno otvorenog tipa. Intervju je proveden u srpnju i kolovozu 2022. Za intervju su odabrani ključni dionici, predstavnici Lječilišta Topusko i Turističke zajednice općine Topusko. Goran Likarević, referent prodaje i marketinga Lječilišta Topusko je sudjelovao u istraživanju u ime Lječilišta Topusko dok je Ivana Strmečki doprinijela u analizi situacije kao direktorica Turističke zajednice općine Topusko. Cilj provedenog istraživanja je bio ustanoviti ključne prednosti i slabosti te razvojne potencijale i izazove za Lječilište Topusko. Polazna hipoteza istraživanja bila je da Lječilište Topusko ima priliku postati vodeća destinacija zdravstvenog turizma u Republici Hrvatskoj.

5.2. Rezultati provedenog istraživanja

Oboje ispitanika iscrpno su odgovorili na postavljena pitanja, i vezano za povijest razvoja lječilišnog turizma i za aktualne razvojne probleme i izazove, kao i za modele financiranja potrebnih ulaganja u lječilišnu, turističku i prometnu infrastrukturu iz EU fondova i projekata. Goran Likarević, referent prodaje i marketinga Lječilišta Topusko ukratko je naveo ključne razvojne faze povijesti

turizma u Topuskom, počevši od antike i srednjeg vijeka, pa sve do 19. stoljeća kada se je pročulo prvi puta za Lječilište Topusko, koje je u to vrijeme bilo jedno od najpopularnijih kupališta te je primilo i dvije medalje 1885. i 1886. za najbolje kupalište. Posebno se osvrnuo na jedinstvene karakteristike sastava termalne vode Lječilišta Topusko te nam je dostavio podatke s prikazom sastava, koji donosimo u nastavku.

Sastav termalne vode:

| <i>KATIONI</i> | <i>mg/l</i> | <i>ANIONI</i> | <i>mg/l</i> |
|------------------|---------------|-------------------------|----------------|
| <i>Natrija</i> | <i>20,361</i> | <i>Klorida</i> | <i>22,718</i> |
| <i>Kalija</i> | <i>11,061</i> | <i>Fluorida</i> | <i>0,358</i> |
| <i>Litija</i> | <i>0,025</i> | <i>Bromida</i> | <i>0,138</i> |
| <i>Kalcija</i> | <i>83,602</i> | <i>Jodida</i> | <i>0,019</i> |
| <i>Magnezija</i> | <i>19,392</i> | <i>Sulfata</i> | <i>108,640</i> |
| <i>Stroncija</i> | <i>0,062</i> | <i>Hidrobokarbonata</i> | <i>259,990</i> |
| <i>Mangana</i> | <i>0,046</i> | | |
| <i>Željeza</i> | <i>1,189</i> | | |
| <i>Aluminija</i> | <i>0,582</i> | | |

Izdašnost izvora - preko 200 l/s

Temperature - 68°

Radioaktivnost:

4,43 Rn nC/l

0,0040 Ra nC/l

0,0429 "beta" radijacije nC/l

0,0494 "gama" radijacije nC/l

Nedeisocirano:

Sicilijeve kiseline 52,976

Ugljični dioksid 42,926

Sumporovodik 0,341

Kao stručnjak za marketing, naš sugovornik je kroz intervju iznio svoje mišljenje o ključnim izazovima u razvoju zdravstvenog turizma u Topuskom. Istaknuo je da „primjena koncepcije održivog razvoja u turizmu treba omogućiti da nekontrolirani razvoj ne uništi resurse na temelju kojih se turizam i počeo razvijati na određenom području. Takva razvojna koncepcija podrazumijeva da se potrebe za resursima sadašnjih naraštaja trebaju zadovoljiti tako da se time ne ugrozi mogućnost budućih generacijama zadovolje svoje potrebe.“⁴¹ Na pitanje gdje vidi Lječilište Topusko u sljedećih 10 godina odgovorio je da se žele pozicionirati kao lider zdravstvenog turizma prepoznatljivog imidža u pružanju vrhunskih zdravstvenih usluga i rehabilitacija pacijentima, kroz visoko postavljene standarde etike, profesionalnosti i odgovornosti. Ivana Strmečki, direktorica Turističke zajednice općine Topusko također je na početku intervjuja istaknula bogatu povijest Lječilišta Topusko kroz 19. i 20. stoljeće. Na pitanje gdje vidi Lječilište Topusko u sljedećih 10 godina odgovorila je da je ključno znati kako privući turiste, imati dobru priču, početi se otvarati prema emitivnim tržištima te se okrenuti i drugim posebnim oblicima turizma koji predstavljaju šansu za održivi razvoj. Također je istaknula da je bit u selektivnom, održivom turizmu, jer svjedoci smo kako masovni turizam na obali uništava prirodu, narušava mir stanovništva te se općenito negativno odražava na sve segmente života. Na pitanje o strukturi gostiju izjavila je da trenutno u hotelu najviše boravi policija (zbog migranata) te da se nakon potresa 2020. iz Gline u prostorije Lječilišta preselio starački dom, tako da je jako malo smještajnih kapaciteta preostalo za turiste.

5.3. Analiza rezultata provedenog istraživanja

Provedeno istraživanje ukazalo je na aktualnu problematiku i razvojne izazove razvoja zdravstvenog turizma u Sisačko-moslavačkoj županiju i u Lječilištu Topusko. Svjesni vrijednosti i jedinstvenih karakteristika prirodnih lječilišnih faktora i razvojnih potencijala zdravstvenog turizma, predstavnici ključnih dionika tokom istraživanja posebno su istaknuli važnost obnove Lječilišta kroz strukturne i investicijske fondove

⁴¹ *Ibid.*

Europske unije te razne razvojne projekte koje provode u konzorcijima s brojnim europskim partnerima. Rezultati istraživanja predstavljeni su kroz SWOT analizu.

Tablica 2. SWOT analiza Lječilišta Topusko

| SNAGE | SLABOSTI |
|---|---|
| <ul style="list-style-type: none"> • Jedna od najkvalitetnijih voda u Europi • Medalje za najbolje kupalište u Europi • Ljekovito blato izvrsne kvalitete • Jedino cretno lječilište u Republici Hrvatskoj • Izvrsni rezultati kod liječenja bolesti i ozljeda • Posebno razrađene metode liječenja primjerene za sve dobne skupine • Očuvanost prostora • Kvaliteta i tradicija u korištenju prirodnih ljekovitih činitelja | <ul style="list-style-type: none"> • Neiskorištenost turističkog potencijala • Neadekvatna promocija • Zastarjeli objekti lječilišta • Ovisnost o domaćim gostima • Mali broj smještajnih kapaciteta namijenjen za turiste |
| PRILIKE | PRIJETNJE |
| <ul style="list-style-type: none"> • Unaprijediti kvalitetu života lokalnog stanovništva kroz programe i projekte • Očuvati sociokulturni identitet lokalnog stanovništva • Razviti turistički proizvod koji će biti kvalitetan • Sačuvati resurse i za buduće naraštaje • Pozicioniranje kao lider zdravstvenog turizma prepoznatljivog imidža u pružanju vrhunskih zdravstvenih usluga i rehabilitacija pacijentima, kroz visoko postavljene standarde etike, profesionalnosti i odgovornosti • Daljnji razvoj pomoću EU fondova, investicija i projekata | <ul style="list-style-type: none"> • Velik broj konkurentskih destinacija • Nedostatna financijska pomoć od države • Emigracija stanovništva • Spora izgradnja turističke infrastrukture |

Izvor: Izrada autora

Kao što je vidljivo iz SWOT analize, aktualni globalni trendovi idu u prilog razvoj zdravstvenog turizma, što predstavlja tržišnu šansu za Lječilište Topusko, čije su ključne prednosti jedinstveni prirodni ljekoviti činitelji, očuvanost prostora, izvrsna reputacija i lječilična tradicija i termalna voda među najkvalitetnijima u Europi. Glavni nedostaci su zastarjeli objekti i neadekvatna promocija. Provedeno istraživanje pokazalo je da ključni dionici razvojnu šansu vide prije svega u koordiniranim razvojnim aktivnostima i investicijama kroz korištenje raspoloživih EU fondova te međunarodno umrežavanje. Pozicioniranjem kao lider zdravstvenog turizma prepoznatljivog imidža u pružanju vrhunskih zdravstvenih usluga i rehabilitaciji pacijentima, kroz visoko postavljene standarde etike, profesionalnosti i odgovornosti žele se prevenirati tržišni rizici i postići prednost u odnosu na europsku konkurenciju, povećati zaposlenost i kvaliteta života lokalnog stanovništva i gostiju.

Krajnji cilj je održivi razvoj koji se temelji na zdravstvenom i ostalim selektivnim oblicima turizma, koji će privlačiti obitelji s djecom i mlade koji će se rado zadržati u destinaciji. Brojne aktualne investicije iz EU fondova i projekata uključuju i projekte energetske održivosti i obnove vanjskih bazena te korištenja geotermalne energije i za potrebe lječilišta i lokalne zajednice. Lječilište Topusko želi u bližoj budućnosti produljiti sezonu kombinacijom zdravstvenog i ekoturizma, seoskog, kulturnog, gastronomskog i sportsko-rekreativnog turizma, zahvaljujući i programima namijenjenima lokalnom stanovništvu. Među njima je i program „Zaželi“ koji ima cilj pomoći starijima u općini Topusko. Vrlo su popularne i manifestacije poput „Dana meda - Zlatna pčela“, koncerti, književne večeri, gljivarijada, kestenijada, dječje predstave i igraonice, sportske manifestacije za promoviranje zdravog života (polumaraton, biciklijade) te Banovina Gastro Fest, na kojem obrtnici iz cijele Hrvatske kuhaju domaća autohtona jela koja posjetitelji besplatno konzumiraju.⁴²

⁴² Prilog 2 - Intervju s Ivanom Strmečki, direktoricom Turističke zajednice Općine Topusko (30. kolovoz 2022.)

6. ZAKLJUČAK

Zdravstveni turizam je specifičan oblik turizma koji kombinira zdravstvene i turističke usluge te je ujedno jedan od najznačajnijih oblika turističke djelatnosti, jer se korištenjem prirodnih ljekovitih činitelja pomaže turistima u očuvanju i unapređenju zdravlja. Zdravstveni turizam je jedan od najstarijih oblika turizma te se u njemu kontrolirano koriste prirodni i klimatski faktori u cilju da se poboljša zdravstveno stanje i kondicija zdravstvenih turista. Zdravstveni turisti se razlikuju od većine turista jer biraju odredište putovanja u skladu sa zdravstvenom potrebom. Republika Hrvatska je zemlja koja je nažalost još uvijek okrenuta masovnom turizmu, koji karakterizira izrazita sezonalnost i koncentriranost na obalni pojas. S druge strane, orijentacijom na turizam posebnih interesa, poput zdravstvenog, koji je obilježio i početke razvoja modernog turizma, Republika Hrvatska mogla bi riješiti probleme održivosti aktualnog modela masovnog turizma.

Lječilište Topusko nalazi se u Sisačko-moslavačkoj županiji, jedino je cretno lječilište u Republici Hrvatskoj i jedno od rijetkih u Europi. Izvori termalne vode u Topuskom po kvaliteti su među najboljima u Europi. Znanstvena istraživanja su pokazala da je termalna voda u Topuskom učinkovita u liječenju svih reumatskih i neuroloških bolesti, paraliza, moždanih udara, osteoporoze, stanja prije i poslije operacija, ginekoloških problema, steriliteta, posljedica prijeloma kostiju itd. Provedeno istraživanje potvrdilo je polaznu hipotezu da Lječilište Topusko, ali i Sisačko-moslavačka županija imaju veliki razvojni potencijal kada je u pitanju zdravstveni turizam, prije svega zahvaljujući Lječilištu Topusko koje kontinuirano radi na podizanju i unapređenju svojih usluga, kao i osiguravanju vodeće pozicije u pružanju zdravstvenih usluga u Republici Hrvatskoj u području fizikalne medicine i rehabilitacije. Kako je upravo zdravstveni turizam jedan od glavnih razloga dolaska turista u Sisačku-moslavačku županiju, možemo zaključiti da postojeći potencijal nije u potpunosti iskorišten. Upravo zahvaljujući očuvanosti prostora, bogatstvu i kvaliteti prirodnih ljekovitih činitelja i tradiciji zdravstvenog turizma, moguće je ostvariti značajni napredak. Za to će naravno trebati koordinirati napore svih ključnih dionika, od države pa do djelatnika Lječilišta. Istraživanje stavova ključnih dionika pokazalo je

da je prioritet obnoviti zastarjelu lječilišnu i turističku infrastrukturu korištenjem raspoloživih EU fondova i projekata, te privući kroz bolju promociju i strane goste koji su još uvijek manjini što se tiče turističkih dolazaka. Posljednjih godina svjedoci smo promjena na globalnom turističkom tržištu, a turisti su, ne samo zbog posljedica aktualne pandemije, sve više okrenuti aktivnom odmoru i biraju upravo specifične kombinacije posebih oblika turizma poput zdravstvenog turizma, sportskog i rekreacijskog turizma, seoskog turizma i ekoturizma umjesto prevaziđenog modela masovnog turizma, što svakako predstavlja razvojnu šansu za održivi zdravstveni turizma u Sisačko-moslavačkoj županiji, ali i u ostatku Republike Hrvatske.

POPIS LITERATURE

KNJIGE

1. Bartoluci M., Birkić D.: *Upravljanje kvalitetom ljudskih resursa u zdravstvenom turizmu*, Zagreb, Acta Turistica Nova, 2011.
2. Geić S.: *Menadžment selektivnih oblika turizma*, Split, Sveučilište u Splitu, 2011.
3. Hrvatski muzej turizma: „*Od blatne kupke do wellnessa*“ - *Razvoj zdravstvenog turizma u Hrvatskoj*, Opatija, Hrvatski muzej turizma, 2010.
4. Kos M., Urošević N.: *Hrvatske kontinentalne toplice i morska lječilišta (izbor)*, Opatija – Brijuni, Hrvatski muzej turizma, 2022.
5. Kušen E.: *Hrvatski turizam – plavo, bijelo, zeleno*, Zagreb, Institut za turizam, 2006.
6. Ministarstvo turizma RH: *Akcijski plan razvoja zdravstvenog turizma*, Pdf, Zagreb, 2014.
7. Radošević B.: *Selektivni oblici turizma*, Beograd, Visoka turistička škola strukovnih studija, 2013.
8. Urošević, N., *Brijuni kao model razvoja zdravstvenog i kulturnog turizma*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2021.
9. Vukonić B., Čavlek N.: *Rječnik turizma*, Zagreb, Masmedia, 2001.

INTERNETSKI IZVORI

1. Dolasci i noćenja turista u 2021., https://mint.gov.hr/UserDocsImages/2022_dokumenti/4-3-2_Dolasci%20i%20nocenja%20turista%20u%202021.pdf , pristupljeno 11. srpnja 2022.
2. Lječilište Topusko, <http://www.ljeciliste-topusko.hr/> pristupljeno 2. srpnja 2022.

3. Općina Topusko, www.topusko.hr , pristupljeno 29. lipnja 2022.
4. Sisačko-moslavačka županija, www.smz.hr , pristupljeno 11. srpnja 2022.
5. Sisačko-moslavačka županija, enciklopedija.hr , pristupljeno 11. srpnja 2022.
6. Top Terme, <http://www.topterme.hr/> , pristupljeno 22. svibnja 2022.

POPIS PRILOGA

1. Slika 1. Sisačko-moslavačka županija
2. Slika 2. Lječilište Topusko
3. Slika 3. Jelačićevo vrelo
4. Slika 4. Lječilište Topusko početkom 20. stoljeća
5. Slika 5. Razglednica iz Topuskog

Tablica 1. Statistika turističkih dolazaka i noćenja Lječilišta Topusko

Tablica 2. SWOT analiza Lječilišta Topusko

Intervju 1: Intervju s Goranom Likarevićom – referentom prodaje i marketinga Lječilišta Topusko (18. srpanj 2022.)

Intervju 2: Intervju s Ivanom Strmečki - direktoricom Turističke zajednice Općine Topusko (30. kolovoz 2022.)

Prilog 1. Intervju s Goranom Likarevićom, referentom prodaje i marketinga Lječilišta Topusko (18. srpanj 2022.)

1. Možete li nam u nekoliko rečenica ukratko navesti ključne razvojne faze povijesti turizma u Vašoj lječilišnoj destinaciji?

Topusko je naselje koje je zahvaljujući svojim ljekovitim vodama i arheološkim nalazima iz razdoblja antike i srednjeg vijeka često prisutno u stručnoj literaturi još od 19. stoljeća. Topusko je smješteno uz središnji tok rijeke Gline, na pola puta između Karlovca i Siska i sedamdesetak kilometara južno od Zagreba. Već početkom 19. stoljeća tada ugledni liječnik dr. Schlosser govori o uspješnom liječenju:” kroničnog reumatizma, ukočenosti zglobova i mišića, otoka koljenog zgloba, kroničnih čireva, nadutosti u trbušnoj šupljini, tuberkuloznog otoka žlijezda, bolova u brazgotinama starih rana, kronične upale sluznice i dr. ”Znanstvena ispitivanja su pokazala kako se u termalnoj vodi u Topuskome uspješno liječe sve reumatske i neurološke bolesti, paraliza, moždani udari, osteoporoza, stanje prije i poslije operacija, ginekološke bolesti, sterilitet, posljedice loma kostiju i dr. Termalna voda u Topuskome utječe na regeneraciju organizma i u tijelu mobilizira niz obrambenih čimbenika. Popularno kupalište Topusko, čemu svjedoče medalje iz 1885. i 1896. godine koje je Topusko dobilo za najbolje kupalište te je oduvijek bilo mjesto okupljanja brojnih posjetitelja iz svih dijelova Europe. Protok tolikog broja ljudi onda, a i danas, ne može se zanemariti i Topusko opisivati kao „naše“. Topusko čini domaće stanovništvo koje svojom domišljatošću i predanosti mjestu osigurava i održava izvornost, kao i brojni posjetitelji zbog kojih se ponuda kontinuirano razvija i prati novosti u liječenju i rehabilitaciji. S nama ste svo ovo vrijeme i zbog vas ovo mjesto bilježi kao jedno od najpoznatijih lječilišta u Hrvatskoj. Danas je u Topuskome moderno Lječilište s termalnom vodom iz tri glavna i nekoliko manjih izvora, a ocijenjena je kao jedna od najkvalitetnijih u Europi, te daje izvrsne rezultate kod liječenja ozljeda i bolesti lokomotornog, živčanog i mišićnog sustava. Primjenjuju se posebno razrađene metode liječenja primjerene za sve dobne skupine. Spoj

tradicionalnog liječenja te najsuvremenijih tretmana laserom, magnetoterapijom, ultrazvukom i drugim procedurama elektroterapije te najnovijim saznanjima iz kinezioterapije, daju vrlo pozitivne učinke.

2. Koji prirodni lječilišni faktori imaju najveću vrijednost kad se radi o Vašoj lječilišnoj destinaciji (kvaliteta vode, ljekovitog blata, klima itd). Koje su komparativne prednosti Vaše lječilišne destinacije u usporedbi s europskim termama?

Termalna voda je hipertermna, a njezina prosječna temperatura je 68 °C. Ova ljekovita voda izbija iz 1500 metara dubine, vulkanskog je podrijetla, a u proteklih 200 godina njezin sastav i kakvoća ostaju nepromijenjene, izvrsne kvalitete. Ocijenjena je jednom od najkvalitetnijih u Europi i daje izvrsne rezultate kod liječenja ozljeda i bolesti lokomotornog sustava te općenito utječe na poboljšanje zdravstvenog stanja i kvalitete života. Osobitost peloida kojega koristimo je njegovo nastajanje zrenjem u termalnoj vodi u neposrednoj blizini Lječilišta u području Livadskih izvora. Za terapijske svrhe peloid se dodatno miješa s termalnom vodom, u većoj ili manjoj koncentraciji, kako bi se dobili oblozi ili blatne kupke. Liječenje peloidom ovdje datira još iz doba prije Rimljana, a na njegovu važnost ukazuje i da jedan naš terapijski kompleks nosi naziv Blatne kupke. Iskustveno poznati terapijski učinci peloida potvrđeni su znanstvenim ispitivanjem njegovog sastava provedenim 2018. godine koje je pokazalo da se radi o peloidu izvrsne kvalitete čije djelovanje ima analgetski, protuupalni, antitoksični i preventivni učinak; koji stimulira obnovu organizma osobito oštećenih zglobnih hrskavica, osnažuje imunološki sustav, te ima antistresno djelovanje. Ljekovito blato nastajalo je kroz tisućljeća, a neposredno pred svoju primjenu vadi se iz svog prirodnog okruženja, uvijek svježije i vrhunske kvalitete, te se aplicira na tijelo. Uz liječenje termalnom vodom i peloidom, naše stručno medicinsko osoblje postiže izvrsne rezultate kod liječenja ozljeda i bolesti lokomotornog, živčanog i mišićnog sustava. Primjenjuju se posebno razrađene metode liječenja individualnim pristupom. Spoj tradicionalnog liječenja te najsuvremenijih tretmana laserom, magnetoterapijom, ultrazvukom i drugim procedurama elektroterapije te najnovijim saznanjima iz kineziterapije, daje odlične rezultate u oporavku organizma, čemu svjedoče brojni zadovoljni korisnici.

3. Koji su ključni izazovi u razvoju zdravstvenog turizma u Topuskom?

Primjena koncepcije održivog razvoja u turizmu treba omogućiti da nekontrolirani razvoj ne uništi resurse na temelju kojih se turizam i počeo razvijati na određenom području. Takva razvojna koncepcija podrazumijeva da se potrebe za resursima sadašnjih naraštaja trebaju zadovoljiti tako da se time ne ugrozi mogućnost budućih generacijama zadovolje svoje potrebe.

Možemo navesti nekoliko izazova:

- zadovoljiti potrebe i unaprijediti kvalitetu života lokalnog stanovništva,
- očuvati sociokulturni identitet lokalnih zajednica,
- razviti visoko kvalitetan turističkih proizvod,
- sačuvati resurse kako bi ih i budući naraštaji koristiti.

4. Koje razvojne potencijale prepoznajete? Koja su ključna tržišta? Gdje se Vaše lječilište vidi za 10 godina, u odnosu na europsku konkurenciju?

Želimo se pozicionirati kao lider zdravstvenog turizma prepoznatljivog imidža u pružanju vrhunskih zdravstvenih usluga i rehabilitacija pacijentima, kroz visoko postavljene standarde etike, profesionalnosti i odgovornosti.

5. Koja Vam je struktura gostiju? Možete li nam dostaviti podatke o dolascima i noćenjima za zadnjih 10 godina?

Lječilište Topusko raspolaže sa 154 ležaja i godišnje pruža zdravstvene usluge za oko 8000 pacijenata potpisivanjem Ugovora s Hrvatskim zavodom za zdravstveno osiguranje. Lječilište Topusko godišnje zbrine 2500 pacijenata stacionarno i ostvari 40 000 noćenja kroz stacionarnu rehabilitaciju, prosječni boravak pacijenata iznosi 17 dana. Kroz specijalističko-konzilijarnu zdravstvenu zaštitu ostvaruje se 346 000 usluga u tzv. ambulantnom liječenju. Zdravstveni dio Lječilišta Topusko obuhvaća:

- Odjel za liječenje, fizikalnu medicinu i rehabilitaciju reumatskih i degenerativnih bolesti sustava za kretanje,

- Odjel za liječenje, fizikalnu medicinu i rehabilitaciju postoperativnih stanja sustava za kretanje,
- Odjel za liječenje, fizikalnu medicinu i rehabilitaciju bolnih sindroma kralježnice,
- Odjel fizikalne terapije,
- Odjel laboratorijske i druge dijagnostike,
- Odjel za djecu s motoričkim poremećajima, ambulantu za rehabilitaciju djece i internističku ambulantu

6. U tijeku su velika ulaganja u revitalizaciju lječilišnog kompleksa iz EU fondova. Možete li nam ukratko navesti buduće razvojne planove i načine financiranja?

1. Energetska obnova prizemlja zgrade Lječilišta / EU sredstva, vlastita sredstva
2. Uređenje odsjeka hidroterapije / Vlastita sredstva, decentralizirana sredstva
3. Uređenje odsjeka fangoterapije / Vlastita sredstva, decentralizirana sredstva
4. Energetska obnova zgrade / FZOEU, HBOR, vlastita sredstva

Prilog 2. Intervju s Ivanom Strmečki, direktoricom Turističke zajednice Općine Topusko (30. kolovoz 2022.)

1. Možete li nam u nekoliko rečenica ukratko navesti ključne razvojne faze povijesti turizma u Vašoj lječilišnoj destinaciji?

1818.g. Topusko posjećuje car Franjo I. i nakon toga se ubrzava izgradnja modernog lječilišta. Sredinom XIX.st. tu često boravi ban Josip Jelačić i njegova supruga Sofija koja se tu liječila. 1895. i 1896. međunarodno je priznato kao najbolje kupališno mjesto. Dragocjen spomenik iz zlatnog doba Topuskog jest knjiga dojmova gostiju među kojima su upisani Kralj Franjo I. s kraljicom Karolinom, Maksimilijan Vrhovac, Janko Drašković, Josip i Sofija Jelačić, Vuk Karadžić, Petar Preradović, Ivan Trnski, Vladimir Nazor, Izidor Kršnjavi, Herman Bollè, Ksaver Šandor-Gjalski i mnogi drugi. Kupalište se najprije počelo razvijati oko bistrih izvora u Spiegelbadu. Koristili su se bazeni i kaptaže još iz rimskog vremena. Sredinom XIX.st. raste sve veći interes za Blatne kupke s druge strane Nikolinog brda gdje se razvijaju novi i veći kapaciteti pa se središte mjesta seli na poziciju gdje je i danas. Početkom XX.st. Topusko doseže svoj najkvalitetniji urbanistički izgled. O sjaju i ljepoti mjesta svjedoče brojne razglednice i fotografije. Između 2 svjetska rata Topusko donekle uspijeva zadržati reputaciju uvođenjem modernijih metoda liječenja i velikom brigom o parkovima. Ističu se upravitelj lječilišta Mile Knežević i vrtlar František Bilek. Tu je održano i treće zasjedanje ZAVNOH-a i Kongres kulturnih radnika Hrvatske koji su važan korak u uspostavljanju hrvatske državnosti. Tada je Topusko bio glavni grad Hrvatske. Nakon Drugog svjetskog rata Topusko se dosta izgrađuje i otvaraju se nove gospodarske i društvene djelatnosti. Osniva se poljoprivredno dobro, gimnazija i srednjoškolski centar. Grade se nove škole, otvoreni bazeni i novi hotelski kapaciteti, muzej,...U domovinskom ratu nestale su mnoge povijesne građevine – Lječilišna restauracija, Vila Mirna, Domovi I, II i III.

2. Koji prirodni lječilišni faktori imaju najveću vrijednost kad se radi o Vašoj lječilišnoj destinaciji (kvaliteta vode, ljekovitog blata, klima itd). Koje su komparativne prednosti Vaše lječilišne destinacije u usporedbi s europskim termama?

Najveću vrijednost ima kvaliteta vode – prirodni izvori termalne vode koja je hipertermna, a njena prosječna temperatura iznosi 68°C. Izbija iz 1500m dubine, vulkanskog je podrijetla, a u proteklih 200 godina njen sastav i kakvoća su nepromijenjeni i izvrsne su kvalitete. Ocijenjena je jednom od najkvalitetnijih u Europi i daje izvrsne rezultate kod liječenje ozljeda i bolesti lokomotornog sustava te općenito utječe na poboljšanje zdravstvenog stanja i kvalitete života. Također je poznato i kao jedino blatno (cretno) lječilište.

3. Koje razvojne potencijale prepoznajete? Koja su ključna tržišta? Gdje se Vaše lječilište vidi za 10 godina, u odnosu na europsku konkurenciju?

U tijeku je projekt obnove vanjskih bazena Top-Termi koji bi se pretvorili u *aqua* park. Time bi produžili ljetnu sezonu, a i privukli veći broj turista. Cilj nam je privući kako obitelji s djecom tako i mlade turiste koji bi se ovdje zadržali. Bit je na selektivnom, održivom turizmu, jer svjedoci smo kako masovni turizam na obali uništava prirodu, narušava mir stanovništva te se općenito negativno odražava na sve segmente života. Moramo znati kako privući turiste, imati dobru priču jer bez toga ne možemo ništa ostvariti, početi se otvarati prema emitivnim tržištima te se okrenuti i drugim oblicima turizma, ne samo zdravstveno-lječilišnom već i ekoturizmu i seoskom turizmu, sportsko-rekreativnom, kulturnom, gastronomskom,...

4. Koje programe razvijate za lokalno stanovništvo?

Program „Zaželi“ za pomaganje starijima u općini, podizanje kulturne svijesti građana kroz kulturno-zabavne manifestacije (Dani meda - Zlatna pčela“, razni koncerti, književne večeri, gljivarijada, kestenijada, dječje predstave i igraonice), zdravstveno- lječilišni turizam, sportske manifestacije za promoviranje zdravog života (polumaraton, biciklijade, biciklističke utrke Gravel i Granfondo,...), Banovina Gastro Fest - na kojem obrtnici iz cijelih krajeva Hrvatske kuhaju domaća autohtona jela koje posjetitelji besplatno konzumiraju,...

5. Koja Vam je struktura gostiju? Možete li nam dostaviti podatke o dolascima i noćenjima za zadnjih 10 godina?

Trenutno u hotelu najviše boravi policija (zbog migranata) te nakon potresa starački dom iz Gline se tu preselio, tako da je jako malo smještajnih kapaciteta ostalo za turiste. Najviše ih dolazi na terapije te razne wellness programe. Bude i sportaša na pripremama i također na rehabilitaciji (znali su biti Kostelići, nogometaši...) Trenutno je najviše turista treće dobi i mlađih koji koriste terapije. Znaju doći grupe iz okolnih mjesta Hrvatske na boravak od 10 dana i više.

SAŽETAK

Zdravstveni turizam jedan je od najstarijih oblika turizma koji se prvi puta pojavio još u antičkim vremenima. Zdravstveni turizam uključuje kontrolirano korištenje prirodnih ljekovitih činitelja kao i posebnih postupaka koji doprinose poboljšanju zdravstvenog stanja i kondicije turista. Zdravstveni turisti dolaze na mjesto gdje se nalaze prirodni ljekoviti činitelji i gdje im se pružaju usluge aktivnog odmora pod liječničkim nadzorom. Zdravstveni turizam je označio i početak modernog turizma na prostoru Republike Hrvatske. Usprkos bogatoj lječilišnoj tradiciji, danas je nedovoljno razvijen u odnosu na masovni turizam koji je koncentriran na obali i neodrživ zbog izrazite sezonalnosti. U ovom radu obrađeni su razvojni potencijali zdravstvenog turizma u Sisačko-moslavačkoj županiji, s naglaskom na Lječilište Topusko, koje ima po sastavu i djelovanju jednu od najkvalitetnijih termalnih voda u cijeloj Europi i jedinstvenu lječilišnu tradiciju. Provedeno istraživanje pokazalo je da Sisačko-moslavačka županija i Lječilište Topusko imaju izvrsne temelje i izniman potencijal za daljnji razvoj zdravstvenog turizma. Lječilište Topusko kontinuirano radi na podizanju i unaprjeđenju svojih usluga i na taj način radi na osiguravanju vodeće pozicije u pružanju zdravstvenih usluga u Republici Hrvatskoj u području fizikalne medicine i rehabilitacije.

Ključne riječi: zdravstveni turizam, lječilišni turizam, Lječilište Topusko, Sisačko-moslavačka županija, tradicija, termalna voda, toplice

SUMMARY

Health tourism is one of the oldest forms of tourism that first appeared in ancient times. Health tourism includes the controlled use of natural medicinal agents as well as special procedures that contribute to improving the health and condition of tourists. Health tourists come to a place where there are natural medicinal agents and where active vacation services are provided under medical supervision. Health tourism also marked the beginnings of modern tourism in the Republic of Croatia. Despite the rich spa tradition, today it is insufficiently developed in relation to mass tourism, which is concentrated on the coast and is unsustainable due to strong seasonality. This paper deals with the development potential of health tourism in the Sisak-Moslavina County, with an emphasis on the Topusko Spa, which has one of the highest quality thermal waters in Europe and a unique spa tradition. The conducted research showed that Sisak-Moslavina County and the Topusko Spa have excellent foundations and exceptional potential for the further development of health tourism. The Topusko spa is continuously working to raise and improve its services and in this way works to secure a leading position in the provision of health services in the Republic of Croatia in the field of physical medicine and rehabilitation.

Keywords: health tourism, spa tourism, Topusko Spa, Sisak-Moslavina County, tradition, thermal water, spas